

De gemeente Adorp aan het begin van de 20e eeuw

Op 11 april 2012 heeft mw. Hoedemaker voor de Historische Kring Ubbega een lezing gegeven over haar grootvader dr. Hoedemaker, die aan het begin van de 20e eeuw in de gemeente Adorp huisarts is geweest. In het kader daarvan heb ik diezelfde avond een presentatie gegeven over de situatie in de gemeente Adorp in diezelfde periode, met name op het gebied van de bewoners en hun woningen en leefomstandigheden. Onderstaand treft u daarvan een samenvatting aan. In de tekst wordt voor de herkenbaarheid gebruik gemaakt van de moderne straatnaamgevingen. Om een voorbeeld te geven: wat in 1900 bekend stond als Terpstra's laan in Sauwerd wordt hier met de huidige straatnaam vermeld, te weten de Oosterstraat.

Aaltje Miedema-Sikkens

De bewoners van de gemeente Adorp

De totale bevolking in de gemeente Adorp schommelde aan het begin van de 20e eeuw rond de 1300 personen. Dit zijn niet alleen de 'vaste' bewoners van de gemeente, maar ook eventueel inwonend personeel zoals dienstmeiden en boerenknechten. Hieronder wordt van een drietal jaren de aantallen personen gegeven, onderverdeeld in mannen en vrouwen.

	1904	1905	1906
mannen	635	627	621
vrouwen	674	683	671
totaal	1309	1310	1292

Dat er in 1906 minder inwoners in de gemeente waren dan de voorgaande jaren, komt door een vertrekoverschot: er waren meer mensen die de gemeente verlieten dan zich er vestigden.

En hun woningen

Voor al deze personen waren er rond 1900 in de gemeente in totaal 230 panden beschikbaar, dat wil zeggen één pand per 5,5 persoon. Het gaat hier om zowel woningen als boerderijen. De panden waren in aantal als volgt verdeeld: in Adorp stonden er 81, Sauwerd 105 en Wetsinge 44.

Net zoals nu was ook toen niet iedereen zelf de eigenaar. De eigenaren waren – naast particulieren – de Hervormde kerk en de gemeente. De Hervormde kerk had in elk van de plaatsen Adorp, Sauwerd en Wetsinge een pastorie en daarnaast ook een enkel woonhuis. Verder had de diaconie de zogenaamde diaconiehuizen. De gemeente Adorp had de kosterijen in Adorp en Wetsinge in eigendom en een tolhuis te Wierumerschouw.

Rond 1900 kun je de woningen in twee groepen verdelen. In de kommen van de dorpen ("in 't loug") stonden over het algemeen de oudste woningen en boerderijen. Deze behoorden door hun ouderdom vaak tot de slechtste in de gemeente. Voorbeelden daarvan waren in Adorp woningen aan de Zuiderstraat; in Sauwerd aan de Noorderstraat en het Hoogpad; en in Wetsinge aan de Karspelweg. De woningen van na 1880 zijn, op een enkele na, buiten de oude dorpskom gebouwd. Deze panden zijn in het algemeen groter en van een betere kwaliteit dan die van voor 1880. Zo zijn er in Adorp aan de Molenweg en Spoorlaan ("Warkstee") nieuwe panden gebouwd en is de oude boerderij Torenweg 31 in 't loug vervangen door een nieuw pand. In Sauwerd zijn aan de Schoolstraat (westzijde) en de Oosterstraat nieuwe panden gebouwd en verderop een paar villa's langs de Provincialeweg zoals "De Hoop" aan de noordzijde van het dorp en "Spoorzicht" aan de zuidzijde. (Deze villa's bestaan overigens niet meer.) In Wetsinge zijn na 1880 nieuwe panden verrezen aan de Provincialeweg en de Molenstreek.

Rond 1900 stonden er in de gemeente Adorp meerdere krotwoningen. In Adorp waren dat er 10; in Sauwerd 14 en in Wetsinge ook 14. Deze werden soms niet en dan weer wel bewoond wanneer de woningnood te hoog was. In die tijd was de krapte op de woningmarkt overigens

niet alleen in de gemeente Adorp een probleem, want dit deed zich in het hele land voor. Door de woningwet van 1901 werd het mogelijk om slechte woningen onbewoonbaar te verklaren. Ook werd het met deze wet mogelijk om aan sociale woningbouw te doen. De gemeente Adorp deed echter pas na de Tweede Wereldoorlog aan sociale woningbouw. Rond 1900 werd de woningnood opgelost door krotwoningen weer te gaan bewonen of panden op te delen in meerdere wooneenheden. Het kwam bij de diaconiehuizen wel voor dat ze bewoond werden door drie gezinnen. Ze werden dan ook wel aangeduid als de 'driegezinswoningen'.

Adorp, Zuiderstraat in 1904

Voorzieningen rond 1900

In 1900 hebben de woningen nog geen gas, elektra en waterleiding. Voor verlichting werd zowel in huis als daarbuiten petroleumlampen gebruikt. In de gemeente Adorp stonden 17 petroleumlantaarns, dus in feite maar een paar per dorpskom. Deze kunnen de straten dan ook maar schaars verlicht hebben. In de buitengebieden zal het daardoor aardedonker zijn geweest. Als de dokter daar 's nachts een visite moest afleggen kon dat vrij gevaarlijk zijn, want langs de meeste wegen had je aan beide kanten een sloot. En als mensen voor de gezelligheid bij elkaar kwamen, dan werd dat vaak gedaan rond volle maan, zodat die hen onderweg in het donker kon bijlichten.

Water haalde men uit de pomp en uit de regenbak.

Wat het vervoer betreft hadden de inwoners van de dorpen Adorp en Sauwerd het geluk dat ze met de trein naar andere plaatsen konden reizen. Voor bestemmingen die niet per trein te bereiken waren, gingen de gewone dorpsbewoners doorgaans te voet. Boeren hadden de beschikking over paard en wagen. Daarnaast hadden enkele van hen ook een chaise (sjees) of misschien zelfs een koets. Café's, zoals die van Slierma in Adorp en Van Zijl in Sauwerd, hadden toen een doorrit: een schuur met voor en achter grote deuren waardoor een paard en wagen of koets gemakkelijk door de schuur heen kon rijden.

Koepokken, leerlingen en dr. Hoedemaker

Een van de taken van de geneesheer was de vaccinatie tegen de koepokken. Vanaf 1823 konden kinderen zonder pokkenbriefje, het bewijs van inenting, niet naar de lagere school. In 1857 werd die verplichting weer afgeschaft maar toen in 1870 ons land getroffen werd door een pokkenepidemie, werd in 1872 bij de wet op de besmettelijke ziekten die verplichting voor schoolgaande kinderen weer ingevoerd. (Dit was dus een verplichting voor kinderen die de school bezochten, en dus niet voor de kinderen die niet naar school gingen!) Maar als in 1900 de leerplichtwet wordt ingevoerd, dan wordt de vaccinatie in feite een verplichting voor ieder kind. Tot 1928 is deze wet van kracht geweest.

In de gemeente Adorp werden er in 1904 21 koepokentingen verricht, in 1905 24 en in 1906 23.

Gedurende de periode dat dokter Hoedemaker in Adorp verbleef was de gemeente bereid om kinderen van ouders die het financieel moeilijk hadden van gratis onderwijs te voorzien.

Onderstaand de aantallen leerlingen per school in Adorp, Sauwerd en Wetsinge bezoeken in aantallen jongens (m) en meisjes (v). Daarnaast een overzicht van de aantallen jongens en meisjes die kosteloos onderwijs kregen met het percentage van het totaal aantal leerlingen dat gratis onderwijs kreeg. Let wel: de scholen in Adorp en Wetsinge waren openbare scholen, die in Sauwerd een bijzondere school. Vanwege die levensbeschouwelijke achtergronden bezochten kinderen soms een school in een andere plaats dan waar ze woonden.

		m	v	kostenloos	m	v	circa
1904	Adorp	29	40		14	20	49%
	Sauwerd	43	51		4	4	9%
	Wetsinge	24	16		8	8	40%
1905	Adorp	26	42		11	20	46%
	Sauwerd	48	49		4	4	8%
	Wetsinge	23	15		11	6	45%
1906	Adorp	28	35		14	22	57%
	Sauwerd	50	48		8	6	14%
	Wetsinge	20	12		1	5	19%

Je ziet aan deze tabellen dat er bij de openbare scholen in Adorp en Wetsinge meer leerlingen gratis onderwijs kregen dan bij de bijzondere school in Sauwerd. Dit laat zich niet gemakkelijk verklaren, omdat (zoals hierboven al gesteld) het niet ongewoon was dat kinderen een school in een andere plaats bezochten.

Uit de tabellen blijkt verder dat in de tijd dat dokter Hoedemaker in Adorp verbleef er een grote groep mensen onder vrij armoedige omstandigheden leefde. De dokter zal naast zijn vaste jaarsalaris als gemeente-arts waarschijnlijk weinig andere inkomsten hebben gehad.

Aaltje Miedema-Sikkens

Dit artikel is ook gepubliceerd in het digitale Contactblad voor Adorp, Sauwerd, Wetsinge e.o. van 16 mei 2012 (www.contactblad.info).